

—07

«ENTREACTES»

Estiu

2018

Edició digital

GIRONA CULTURA

«ENTREACTES»

ALBERTO SAN JUAN

per Dani Chicano

TEXTOS:
DANI CHICANO
FOTOS:
MARTÍ ARTALEJO

«ENTREACTES» GIRONA CULTURA

ALBERTO SAN JUAN

Alberto San Juan (Madrid, 1 de novembre de 1968) no és un actor gens convencional, com no ho són cap de la generació —actors i dramaturgs— que l'envoltaven en l'univers Animalario, la companyia madrilenya que es va posar en marxa l'any 1995 i que el 2003 va aconseguir una gran notorietat amb l'espectacle *Alejandro y Ana, todo lo que España no pudo ver del banquete de boda de la hija del presidente*. Era una peça demolidora, que mostrava sense embuts, com només es pot fer des del sarcasme, la ironia i l'humor, la podridura política i moral del PP d'Aznar, del govern espanyol de llavors, de la dreta i del sistema capitalista al cap i a la fi. Aquell mateix any, el del “No a la guerra!” d'Iraq, van presentar amb polèmica els Premis Goya, gala en què el món del cinema es va guanyar l'animadversió i ressentiment eterns dels populars, que encara ara duren. San Juan, actor —de teatre i cinema—, director, dramaturg i productor es declara compromès amb les lluites populars i és un dels promotors de la cooperativa teatral de consum madrilenya Teatro del Barrio, que va néixer el 2013 a redós de l'articulació social del 15M amb 10 socis, que ara té 460 socis i s'ha mostrat sostenible.

San Juan va presentar a Girona, al saló de des-cans del Teatre Municipal, l'espectacle *España ingobernable*, amb el guitarrista Fernando Egozcue, un espectacle de petit format basat, precisament, en les principals lluites populars del segle xx, que repassa amb humor, emoció, poesia i també algunes mostres de la mala llet dels botxins i confronta cultura i violència.

Heu volgut fer una oda als indignats amb aquest espectacle?

És un relat dels principals cicles de la lluita popular pels drets i les llibertats col·lectives al llarg del segle xx. No pretén ser una conferència, ni res exhaustiu o acadèmic, però el repte és fer un breu recorregut, en una hora i mitja, per aquests cicles de lluita parant atenció a la Segona República, la Guerra Civil, l'antifranquisme, la transició, el 15M i el moment actual. Ho fem a través de materials molt diversos, com ara texts propis que són els que fan avançar la narració, passant per poemes, alguna cançó, retalls de premsa, algun discurs polític...

I la gènesi de l'espectacle quina és?

Sorgeix de la constatació, a través de la lectura i de la conversa amb persones

que van viure en primera persona l'antifranquisme els anys seixanta i setanta, que la història s'explica en funció de les decisions i accions d'una sèrie determinada de líders polítics o un grapat d'institucions, però malgrat això, tots els canvis acostumen a venir precedits per lluites populars al carrer i és precisament quan s'institucionalitzen aquestes lluites que acaben encotillades i aleshores és quan s'estableixen els límits dels seus efectes. La transició s'explica com una fita assolida per unes elits que van aconseguir, malgrat les seves diferències, pactar i arribar a un consens. Però s'obliden tot un seguit de lluites que va protagonitzar una part molt important de la ciutadania, de la societat, al marge de qualsevol estructura de poder, que s'organitzava assembleàriament en les fàbriques o en els barris des de finals dels cinquanta fins a finals del setanta. Aquestes lluites, a més, van comportar morts, empresonaments, tortures... I tot això es manté en l'oblit, de forma interessada, per part del poder o el que anomenem el sistema.

España ingobernable neix de la voluntat de recordar que les societats evolucionen gràcies a les lluites populars, que ens han acostat a l'emancipació i la dignitat col·lectiva. De fet, aquestes lluites són de classe, perquè

són pels drets de tots, d'una majoria, contra un govern que respon als interessos d'una minoria.

Com has concebut el motor dramàtic?

A part de la narració que faig, com si fos un conte, hi ha contraposades paraules de Queipo de Llano, del general Mola, de Franco o de José María Pemán, amb els poemes de Gloria Fuertes o Federico García Lorca. La part més reaccionària l'encarnen sobretot polítics o militars, mentre que de l'altra banda són tot poetes. Militars contra poetes; violència contra cultura. Sí, seria una bona representació de les lluites a Espanya.

I mentrestant, sona la música de Fernando Egozcue...

Cert. Amb el Fernando ens vam conèixer casualment fa cinc o sis anys i un dia vam improvisar un recital en un solar de Madrid autogestionat per veïns, que el cedien a entitats culturals. A partir d'aquesta trobada, com que ens vam sentir còmodes, vam muntar un recital purament poètic (*Todo dice que sí*) i, posteriorment, aquest espectacle. La seva música és el millor de l'obra. Interpreta un seguit de temes propis la gran majoria, amb alguna adaptació, i acompanya el relat i l'impulsa amb la seva música, que és pura emoció.

La teva trajectòria en el teatre està marcada per un clar posicionament ideològic, potser perquè ho perceps com a necessitat...

És així, sobretot des que el 2013 vam fundar la cooperativa Teatro del Barrio, amb què hem fet un seguit de produccions molt relacionades amb la situació política. Aquesta *España ingobernable* no és una d'aquestes produccions, però sí, és cert, tots els projectes en què m'he implicat des del 2012 tenen a veure d'una manera o altra amb la situació política...

L'humor és fonamental, és sa, saludable i una manera infal·lible d'evitar els discursos dogmàtics, perquè permet posar-ho tot en dubte

Fins i tot abans del 2012, recordo *Alejandro y Ana*!

A Animalario vam fer una quinzena d'obres i l'única realment política, però de la qual es va sentir molt a parlar, va ser *Alejandro y Ana*. La resta de peces de teatre que fèiem no tractava tan directament la nostra realitat política. Ara bé, des del 2010 estem vivint un canvi de cicle històric en el qual jo em sento cridat a participar i formar part d'aquesta comunitat. M'agrada el teatre que apel·la l'espectador, perquè el teatre és més divertit si s'intenta anar més enllà del simple entreteniment.

Precisament, parlant de lluites i de canvis de cicle històrics, en aquest país ara mateix estem immersos en una de lluita, no pas poc complicada...

Des del meu punt de vista,

Estem vivint un canvi de cicle històric en el qual jo em sento cridat a participar

el més interessant del que es viu a Catalunya és la mobilització popular, particularment la de l'1 d'octubre, però a fora de Catalunya s'explica com un moviment muntat entre la cúpula de Puigdemont i la de Rajoy, i això no és l'important.

Una constant en totes les peces que has escrit, diri-

git, produït o en què has actuat és que totes estan travessades per l'humor o la ironia, sense perdre ni un bri de transcendència. També deu ser necessari.

L'humor és fonamental, és sa, saludable i una manera infal·lible d'evitar els discursos dogmàtics, perquè permet posar-ho tot en

dubte, presenta les coses des d'un punt de vista diferent, els hi dona un tomb, és un element excel·lent per a qualsevol espectacle. Això no vol dir, però, que s'hagi d'utilitzar sempre.

Vius el fet creatiu des de molts punts de vista. Això deu ser enriquidor, però quina és la teva experiència? Sempre t'has sentit lliure creativament parlant?

Doncs mira, en el teatre sí, però en cinema és més complicat. En el teatre, ara més que mai escric i dirigeixo i el director té la darrera paraula en els espectacles. En l'etapa d'Animalario, quan vam començar participava molt en l'escriptura i també participava més en la direcció, però llavors va arribar Andrés Lima, que és una personalitat molt forta creativament i vital. Sempre he tingut una gran identificació amb els espectacles que fèiem, però és clar, no és el mateix que si els dirigeixes, que és quan la identificació és plena. Tot i això, en el teatre m'he sentit molt lliure. En el cinema, amb algunes pel·lícules m'hi he sentit identificat, amb d'altres, menys...

És el que passa amb els encàrrecs...

Sí. Però vaja, que estic contentíssim amb el cinema!

Es treballa millor ara que abans? Hi ha més oportunitats per produir en el món del teatre?

Doncs la veritat és que no t'ho sabria dir, perquè vaig força per lliure. Genero

projectes propis i sempre intento que siguin molt barats per fer-ne possible la producció. En el cinema deu fer uns quatre anys que no hi treballo, o sigui que no sé en quines condicions es treballa actualment. Tinc també força sort perquè em contracten i jo visc de les gires, de fer bolos. D'altra banda, relacionat amb això que et deia de generar projectes propis, hem fet una pel·lícula basada en l'obra de teatre *El rey*, una producció de Teatro del Barrio, que aixequem a través d'un micromeceatge. Es tracta d'una obra cinematogràfica autònoma d'origen teatral. Resulta una pel·lícula teatral, però no és una obra de teatre filmada. Que agradi o no és tota una altra cosa.

Explica'm si us plau això de Teatro del Barrio. Una cooperativa de consum teatral és poc convencional avui en dia i encara és més estrany que funcioni.

Teatro del Barrio és, efectivament, una cooperativa que sorgeix la tardor del 2013 en l'estela d'articulació social posterior al 15M, i amb la voluntat de participar en el moment de canvi de cicle històric, de canvi social, de participar com una gota més en aquest mar d'iniciatives socials, autogestionades en tot tipus d'àmbits, des de l'energia, l'alimentació, la política, el periodisme, la cultura, les arts. És una cooperativa de consum que vam començar 10 socis i ara som uns 460. A part de proposar continguts que puguin

afegir-se al debat sobre el que passa i el que voldríem que passés, a banda d'això, és una experiència en el terreny del govern col·lectiu i el bé comú. En el teatre hi ha unes persones contractades, però després existeixen unes comissions de socis que són les que en gran mesura governen el teatre. Una comissió de programació, una altra de finances... És una experimentació. No dic que sigui el millor model d'organització per portar un teatre, perquè de vegades en la qüestió artística allò assembleari presenta els seus problemes. L'àmbit artístic té un element subjectiu molt gran i no crec que es pugui pretendre construir una subjectivitat col·lectiva. Es poden assentar uns principis col·lectivament, per exemple, en l'assemblea de socis.

Com va ser l'arrencada?

Les primeres obres que vam fer van ser *Ruz-Bárceñas*, sobre la corrupció; *Las guerras correctas*, sobre els GAL; *El rey*, sobre la monarquia... Ens van encoratjar i felicitar, però també ens van fer adonar que no hi ha ni una sola dona en aquestes obres. Ni a l'escenari, ni a l'escriptura, ni en la direcció! Es va recollir aquella demanda i es va iniciar un cicle anomenat *Dones que s'atreveixen*, sobre dones la vida i obra de les quals ha estat rellevant en la lluita per la igualtat, un projecte escrit, dirigit i interpretat per dones. A banda d'això, ara mateix hi ha un debat al Teatro del Barrio perquè part dels socis creuen que la programació

l'han de portar ells exclusivament i jo crec que, malgrat tot, hi ha d'haver una direcció artística que la porti una persona que se seleccioni per fer això. Jo vaig ser-ne el director artístic els dos primers anys d'una manera informal i perquè algú havia d'arrencar. Ara ja no, ara programen només els socis, però crec que hi ha d'haver una direcció artística que s'encarregui de la programació en col·laboració amb els socis, no per sobre d'ells, amb ells, però crec que s'ha de contractar un professional de la qüestió, algú que conegui el món del teatre, que té les seves especificitats.

Però això és econòmicament sostenible?

Per a la nostra sorpresa va ser viable econòmicament des del principi. El teatre es va obrir amb 7.000 euros que vaig posar jo i que, curiosament, vaig recuperar el mes següent. Els estatuts prohibeixen repartir beneficis entre els socis i assenyalen que s'han de reinvertir en el propi projecte. Diverses vegades hi ha hagut uns dèficits enormes, i d'altres superàvits, però de mitjana es fan les paus i, de moment, es manté així, la qual cosa està bé.

Tinc entès que no s'hi fa només teatre...

No. També és un espai en què mirem de fer una mica de pedagogia. Dilluns hi té lloc el que anomenem La Universidad del Barrio, que és un curs d'economia alternativa i un altre d'història. Dimarts fem els Dimarts

Ciudadans, una mena d'espai en blanc que posem a disposició de col·lectius externs que hagin de celebrar un debat, presentar un llibre o fer una roda de premsa. De dimecres a diumenge hi ha teatre, música, ball, i tenim obert el bar, a banda de fer també tallers artístics que tenen a veure, sobretot, amb l'escena, la interpretació, etc. És bàsicament un teatre però amb una línia de producció pròpia molt política, a part de ser un espai que utilitzen diversos col·lectius ciutadans de Madrid que estan en la mateixa lluita per l'emancipació.

Tens fama d'expressar sense manies les teves idees polítiques, és per això que voldria saber quina percepció en tens del panorama polític espanyol actual?

Una cosa bona és que el bipartidisme, el sistema, tal com el coneixíem, s'ha acabat. Cosa diferent és que el que estigui per venir sigui millor o no. Això encara no ho sabem, però el bipartidisme s'ha acabat, la monarquia està qüestionada, seriosament qüestionada. El 2003, quan el No a la guerra, no podíem ni imaginar que 10 anys després Joan Carles hauria d'abdicar per salvar la monarquia. Això són bones notícies. Després existeix la profunda i estructural corrupció del sistema polític i econòmic espanyol, que ha posat en evidència que políticament no crec que estiguem bé, però estem millor que llavors, la situació està més oberta del que

estava en aquella època. Ara bé, en l'àmbit social estem molt pitjor, la desigualtat i l'atur han augmentat, les condicions laborals són més precàries. Això és així, és la progressió natural del capitalisme. Però penso que ara hi ha una major oportunitat política, mentre que llavors encara estàvem en el cicle polític inaugurat en el 78, que aquest cicle ha acabat i que estem en un canvi de cicle que encara no s'ha definit. Hi ha una proposta de canvi, millor o pitjor, que

està a Unidos Podemos, des del meu punt de vista, i hi haurà proposta de reacció de tornada enrere, que és Ciudadanos, amb el PSOE i el PP de comparses. Ja veurem.

A España ingobernable, en un moment de la peça, es diu que algun dia començarem a viure. És possible la vida després de la tragèdia que veiem al Mediterrani, de la injustícia que es viu en tants altres llocs del planeta i de com l'estem

tractant?

La situació és greu, sobretot perquè sembla que el temps se'ns pot acabar degut al sistema pel qual ens organitzem, el capitalisme. Estem provocant un desastre ecològic que pot acabar amb nosaltres. No amb el planeta, però sí amb la vida tal com la coneixem i amb les condicions d'habitabilitat per a l'espècie humana, amb la qual cosa la situació és difícil. Però sempre tinc confiança que podem capgirar la situació.

I la cultura què hi pot fer?

La cultura ha d'aportar una anàlisi crítica de la realitat i fer una proposta de realitats alternatives. La cultura ens ha de servir per prendre part activa en la construcció d'aquestes alternatives, però crec que no es tracta només d'enunciar-les sinó de començar a viure-les, a experimentar-les. Malauradament no està gens clar

que Marx tingués raó quan va dir que, necessàriament, el socialisme succeiria al capitalisme. Aquesta podria ser l'última de les etapes si no aconseguim vèncer-lo.

Però, ets optimista?

Jo sí, sempre. Vull gaudir de la vida, sóc hedonista, lúdic, vull divertir-me i el pessimisme m'enfonsaria en la misèria.

